

KUISHEID VOOR MANNEN, VRIJHEID VOOR VROUWEN. DE REGLEMENTERING EN BESTRIJDING VAN PROSTITUTIE IN NEDERLAND, 1850-1911

Petra de Vries
Hilversum (Verloren) 1997
319 blz., f 49,-

Nederland kreeg in 1810 met de inlijving bij het Franse Keizerrijk te maken met een stelsel dat bekend werd als de reglementering van de prostitutie. Na herstel van de onafhankelijkheid in 1813 bleef in sommige steden een soort controle bestaan. De reglementering was een systeem van toezicht dat tot doel had de gevaren van geslachtsziektes (met name syfilis) te bestrijden. De prostituees moesten ingeschreven staan bij de politie en zich wekelijks aan een medische controle van hun geslachtsorgaan onderwerpen. Rond 1880 kreeg het abolitionisme, een van oorsprong Engelse beweging tegen prostitutie en reglementering, vaste voet aan Nederlandse grond. De kern van deze beweging werd eerst gevormd door christelijke activisten, later kwamen daar feministen, socialisten en vooruitstrevende liberalen bij.

In haar proefschrift *Kuisheid voor mannen, vrijheid voor vrouwen* laat Petra de Vries zien dat de reglementering vertrekpunt werd voor een discussie over seksuele verhoudingen in het algemeen en daarmee een debat over 'mannen' en 'vrouwen' opende. De hoofdlijnen van haar onderzoek zijn gestructureerd rond twee verweven vragen. Waarom werd prostitutie een politieke kwestie? Als de prostitutiestrijd als politieke en seksestrijd opgevat wordt, waar spitste die strijd zich dan op toe en welke nieuwe definities van sekse en seksualiteit kwamen daarmee tot stand? Met deze vraagstelling wijkt de schrijfster af van de gangbare stellingname over de prostitutiestrijd als moraliserings- ofwel beschavingsoffensief.

Als beginpunt van de studie is 1850 gekozen. Rond die tijd ging de overheid ernst maken met de herinvoering van de reglementering en werd door de predikant Heldring een gesticht voor 'boetvaardige gevallen vrouwen' opgericht. Als eindpunt heeft de schrijfster met enige aarzeling 1911 genomen, omdat in dit jaar het bordeelverbod en het verbod op vrou-

wenhandel in de strafwet opgenomen werd en er in de ogen van abolitionisten dus veel was bereikt. Ik kan me de aarzeling van de auteur voorstellen. Je moet er ergens een punt achter zetten en dat is voor dit onderzoek jammer. In de jaren twintig werd het platform voor het prostitutiedebat tussen mannen en vrouwen door de Volkenbond op wereldniveau getild. De Nederlandse inbreng in dit internationale debat over sekse en seksualiteit had mijns inziens bij dit onderzoek best nog betrokken mogen worden.

De opbouw van het boek is meer thematisch dan chronologisch. Ieder hoofdstuk, het zijn er zes, behandelt de visie van één of enkele deelnemers aan het prostitutiedebat. In het eerste hoofdstuk onderzoekt de schrijfster welke medische en juridische rechtvaardiging voor de reglementering gegeven werd. Medici zagen de prostitutie als een noodzakelijk kwaad en de reglementering als een maatregel in het belang van de volksgezondheid en openbare orde. Noodzakelijk kwaad omdat de seksuele onthouding van de man leidde tot ongewenste psychische en lichamelijke klachten. Fatsoenlijke vrouwen konden zichzelf goed beheersen. Over het algemeen beschouwden medici de prostituee en niet de klant als besmettingshaard voor syfilis. Naar deze inzichten was het gecontroleerde bordeel voor mannen een onmisbare voorziening, die 'fatsoenlijke, kuisen' vrouwen tegen seksuele overlast beschermde. Degenen die als prostituee aangemerkt werden, hadden weinig rechten. Zij vielen als 'publieke, besmette' vrouwen onder de jurisdictie van een repressief staatsapparaat. In de zedelijkheids-wetgeving werd de reglementering niet wettelijk verankerd. Prostitutie als zodanig mocht bestaan, mits de vrouw meerderjarig was en in volle vrijheid voor het oudste beroep had gekozen.

In de overige hoofdstukken wordt het accent gelegd op het verzet tegen de reglementering en de

prostitutie door de verschillende partijen in het debat, namelijk een veelkleurige coalitie van orthodox-protestantse mannen, christelijke feministen, radicale feministen, socialisten en vooruitstrevende liberalen. Inzet van de strijd was de vraag of de staat het moest tolereren dat mannen seksuele toegang tot vrouwen hadden in ruil voor geld. Daarbij werd door de abolitionisten, onder wie ook medici, één van de pijlers van de reglementering omver gehaald. Met groeiend succes betwistte men de idee dat seksuele onthouding schadelijk was voor de gezondheid van mannen. De mannelijke geslachtsdrift was, zonder gevaar voor lichaam en geest, beheersbaar.

Dit kuise gedachtegoed werd allereerst ingebracht door mannelijke abolitionisten van orthodox-protestante signatuur, die zich verenigden in de Nederlandse Vereniging tegen de Prostitutie (NVP), in 1879 opgericht door de predikant Pierson. Evenals de reglementaristen maakten zij een ideologische scheiding tussen vrouwen: gevallen vrouwen aan het ene einde van het spectrum en brave huismoeders (de ware vrouwen) aan het andere einde.

Vijf jaar later werd, met hulp van de Engelse campagneleidster Josephine Butler, de vrouwelijke tegenhanger, de Nederlandsche Vrouwenbond tot Verhooging van het Zedelijk Bewustzijn opgericht. Deze Vrouwenbond werd de eerste Nederlandse vrouwenorganisatie die een expliciet politiek doel nastreefde: eenheid in zedenwet. Daarnaast ontplooidde de Vrouwenbond tal van filantropische werkzaamheden ter voorkoming van zedelijke dwalingen van 'zusters' en ter redding van 'zondaressen'. Een belangrijk streven van deze christelijke feministen was het bestaande vrouwbeeld te ontdoen van de smetten van de vrouw-als-verleidster of seksueel object. Vrouwen dienden gerespecteerd en beschermd te worden.

Welbespraakte (christelijke) mannen met visie en durf zoals bijvoorbeeld Heldring en Pierson gelden in de literatuur als de grote mannen, de leiders, van de prostitutiebestrijding. Grote vrouwen in de beweging verdwijnen daarmee uit het zicht. De auteur vraagt zich af of de prostitutiebestrijding niet opgevat moet worden als een beweging van vrouwen. Een kans om dat zichtbaar te maken laat zij echter liggen. Aan het gevangeniswerk vanaf 1832 door (Reveil-)vrouwen besteedt zij bijvoorbeeld weinig aandacht. Als het gevangeniswerk (nu reclassering) ook als seksestrijd zou zijn opgevat, dan had de eis van vrouwen dat zij alleen over vrouwelijke gevangenen mochten waken, zeker een plaats in dit boek gekregen. Onbedoeld krijgt Pierson ook in dit proefschrift veel aandacht.

Naast de christelijk geïnspireerde prostitutiebestrijders bonden ook andere partijen de strijd aan tegen de reglementering. In de ogen van de socialisten was niet de zondige menselijke natuur maar de sociaal zie-

ke kapitalistische maatschappij de oorzaak van de prostitutie. In een klasseloze maatschappij zouden de dochters van de proletariërs niet meer opgeofferd worden aan de lage lusten van de rijke hoge heren.

Het prostitutievraagstuk vormde één van de pijlers waarop de feministen 'van de nieuwe lichting' in de jaren negentig zich sterk begonnen te maken. Het vraagstuk werd in de loop der tijd steeds meer verbonden met een analyse waarin de mannelijke overheersing op seksueel gebied als een symptoom van maatschappelijke ongelijkheid tussen de seksen werd gezien. Zij zagen de oplossing voor het prostitutievraagstuk in gelijkheid en 'ware liefde' tussen man en vrouw, economische zelfstandigheid voor vrouwen en rechten op allerlei gebied. Bovendien wilde men politieke macht in de vorm van het vrouwenkiesrecht. Als vrouwen wetten konden maken zou ook de zedelijkheid verbeteren. Ook de Vrouwenbond ging in de loop der tijd de eis voor vrouwenkiesrecht ondersteunen als middel om de prostitutie te bestrijden. Radicale feministen gingen verder dan de Vrouwenbond in hun visie op het prostitutiedrama. Er vond een rolwisseling plaats, de 'vrouw als verleidster' in een besmet vrouwenlichaam werd een besmette, onbeheerste en ontuchtige man die vrouw en kind blootstelde aan geslachtsziekten.

Geeft het boek vooral een interessante analyse van de (veelkleurige) beweging als platform voor een debat over sekse en seksualiteit, in het laatste hoofdstuk (over de periode 1900-1911) staan acties voor politieke doelen centraal. Op twee ervan gaat de auteur uitvoerig in en wel op de beweging voor een Rijkswet tegen de bordelen (1902) en de strijd tegen de handel van vrouwen en meisjes die het slachtoffer waren geworden van vrouwenhandel. Bij dit laatste was er een duidelijk onderscheid in aandachtsgebied tussen de mannelijke en vrouwelijke abolitionisten. Waar de mannen zich met de internationale organisatie tegen de vrouwenhandel en de politieke besluitvorming hieromtrent bezighielden, lag de nadruk bij vrouwen – mede door hun politieke uitsluiting – op het verhogen van het zedelijk bewustzijn. Dit laatste kwam tot uitdrukking in het sociale werk, zoals het stationswerk en de opvang van vrouwen in tehuizen en andere instellingen.

Vrouwenhandel werd net als de strijd tegen de reglementering geen vrouwenzaak bevonden. In de samenwerking van mannen en vrouwen werd de vrouw als hulp van de man gezien. Sowieso leende de aard van de afschuwelijke feiten en toestanden zich niet voor een gemeenschappelijke bespreking tussen man en vrouw. De auteur maakt niet duidelijk door wie dit standpunt zoal gedragen werd, behoudens dan de NVP. In het hoofdbestuur van deze vereniging waren vrouwen namelijk niet welkom. Helaas komen

sommige, mijns inziens relevante, initiatieven uit de vrouwenbeweging in dit hoofdstuk niet aan bod, zoals de strijd voor de aanstelling van vrouwen als politie-beamten voor preventief werk onder meisjes en vrouwen die zedelijk gevaar liepen en voor de hulpverlening aan prostituees.

De invalshoek van de auteur, de prostitutiekwestie gezien als een strijd rond de sekse, heeft een boeiende studie opgeleverd. Enige kennis van de sociaal-maatschappelijke en politieke verhoudingen in de negentiende en begin twintigste eeuw lijkt mij gewenst om deze bijdrage op het gebied van de prostitutiebestrijding, maar ook de geschiedenis van de vrouwenbeweging, ten volle te kunnen genieten. Sommige onderwerpen worden namelijk wat beknopt behandeld en een enkele deelnemer aan de debatten komt 'uit de lucht vallen'.

De auteur merkt in haar conclusies mijns inziens terecht op dat in het debat tussen man en vrouw de prostituee buitengesloten werd. Haar stem werd niet gehoord en tot op de dag van vandaag moet er afge-

rekend worden met het culturele beeld van de prostituee als een aparte categorie vrouwen.

Op 1 oktober jongstleden werd het artikel 250bis uit 1911, het verbod op bordelen, uit het Wetboek van Strafrecht geschrapt. In de plaats van strafbaarstelling komt een gemeentelijk vergunningstelsel waardoor exploitanten onder bepaalde voorwaarden legaal een bordel kunnen runnen. Het doel van de wetswijziging is de branche uit het criminele circuit te trekken en wantoestanden te bestrijden. Bij het bestrijden van de wantoestanden moet ook gedacht worden aan de positie van de prostituees in de maatschappij. Hoerenvakbond De Rode Draad heeft inmiddels haar krachten gebundeld met FNV Bondgenoten. De Rode Draad heeft weinig leden: het idee om als prostituee te boek te staan, boezemt nog velen angst in. Men denkt nu de instap te vergemakkelijken door registratie onder de noemer 'persoonlijk dienstverlener'.

Liesbeth Kortbeek